

KÁRPÁT EGYESÜLETEK A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁGON

CARPATHIAN ASSOCIATIONS IN HISTORICAL HUNGARY

GOMBÓCZ MÁRTA PhD-hallgató

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Abstract

Members of the middle classes, with their recently acquired reinforced economic strength, set up associations organised with a view to a variety of topics and objectives throughout the country as of the 1870s. In addition to professional, charitable and welfare organisations, the first sport and leisure time associations, too, emerged during this period. Amongst these were the various tourist associations, based on their own definition, which were established in different geographical regions around the country. The Hungarian Carpathian Association ("MKF"), seated in Tátrafüred, was first established on 10 August 1873 primarily for the exploration of the Carpathian Mountains, with the main emphasis on the High Tatra. This organisation, geographically attached to the Northern part of Hungary, was followed in 1891 by the Transylvanian region's Hungarian association, the Transylvanian Carpathian Association ("EKE"), established in Kolozsvár on 12 May 1891, while a similar organisation in the Southern parts soon followed suit; the Southern Hungary Carpathian Association ("DKE") was established in Temesvár on 13 March 1892.

A common characteristic of these three associations was that they set out to explore the Carpathian Mountains to the fullest possible extent and to make them accessible for the wider public. They intended to implement their identical objectives with identical means; they organised hiking tours, built shelters and lookout towers, established museums for the introduction of their respective regions and published periodicals and guidebooks.

However, the activities of the individual associations reached different levels of development in the different regions of the country with different historical traditions and different degrees of political development. While MKE became one of the most significant tourist associations with a great deal of influence and EKE effectively played the same part in Transylvania, DKE proved to be a short-lived organisation that terminated its operations in the 1910s.

Magyarországon a kiegyezés utáni évtizedekben a polgárság, anyagi helyzetének megerősödésével párhuzamosan, mind nagyobb számban hozta létre a társadalmi nyilvánosság új típusú fórumait,¹ köztük a különböző alapokon szervezett, változatos célokat kitűző egyesületeket. A már hosszabb múltra visszatekintő olvasó-, lövész-, valamint tűzoltóegyesületeket követően az 1870–1880-as években életre hívott szervezetek táguló tematikájú körben vonták meg tevékenységi körüket. Megtaláljuk közöttük a foglalkozási-szakmai alapon létrejött szervezeteket, ill. az első, a szabadidő eltöltésére szervezett egyesületeket. Az előbbi körbe tartozott például az 1859-ben alapított Országos Erdészeti Egylet, az 1867-ben alapított Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Mérnök és Építész Egylet, az 1879-ben alapított Magyar Jogászegylet, az 1883-ban alapított Magyar Heraldikai és Ge-

nealógiai Társulat...² A második típusba sorolhatjuk az 1880–1890-es években egyre növekvő számban létrehozott sportegyesületeket, ill. a tevékenységi körüket átfogóbban meghatározó turistaegyesületeket, amelyek önmeghatározásuk alapján, legalábbis ekkor még, a legkevésbé sem tekinthetők sportegyesületnek.³ Az ország különböző területein, városaiban megalakított csónakázó-, korcsolyázó-, kerékpáros-, tornaegyesületek mellett 1873-tól kezdve országsszerte évtizedenként több turista jellegű egyesületet hoztak létre, amelyek szervezésében, s tevékenységükben is, a tematikus meghatározottság mellett, ekkor még a regionális jelleg dominált.⁴

Az ország közigazgatási egysége az 1870-es évekre egységessé vált,⁵ ám a modern polgári állam követelményeinek megfelelő közigazgatási beosztás megteremtése nem szüntette meg az ország eltérő történelmi hagyományokkal rendelkező, s eltérő földrajzi-táji jellegű régióinak önálló identitását. Ellenkezőleg: a fent említett szerveződések, ill. azok belső szervezeti egységei közül jó néhányat, így a jelen vizsgálódás középpontjában álló kárpát egyesületeket is ezen az alapon szervezték meg.

A 19. század végén, 20. század elején több olyan egyesületet hoztak létre, amely nevében viselte a Kárpátok elnevezést, s működése középpontjába a hegység egyes vonulatainak feltárását állította. A tanulmány ezek közül három, az ország három különböző régiójában, a Felvidéken, Erdélyben, s a Délvidéken létrejött egyesület – a Magyarországi Kárpát Egyesület (MKE), az Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE), s a Délvidéki Kárpát Egyesület (DKE) – tevékenységének összehasonlító elemzésére terjed ki. E szerveződések célkitűzéseikben, a célok megvalósítására fordított eszközeikben, s azonos típusú formáció okán szervezetükben is, számos hasonló jegyet mutattak fel. Ám 1918-ig tartó történetüket, tevékenységüket áttekintve⁶ azt láthatjuk, hogy eltérő eredményekre jutottak, s elképzeléseikből nem mindent sikerült valóra váltani.

A három egyesület között kapcsolódási pontot képezett a földrajzi táj, a hegyvidék, a Kárpátok vonulatai. Az MKE, az EKE és a DKE korai története azonban a megalakítás körülményeiben, a célkitűzésekben, tevékenységükben fellelhető azonosságok mellett lényeges különbségeket is felmutatott.

E különbségek okát a szervezetek taglétszámában, s az ezzel összefüggő anyagi lehetőségekben találhatjuk meg, de szerepet játszottak személyi tényezők, s ha a mélyebben fekvő okokat tekintjük, valamelyest az eltérő történelmi hagyományok, de talán még a különböző etnikai adottságoknak is volt némi szerepe – ám ezekben az esetekben sokszor inkább csak sejtésekkel, óvatosan megfogalmazott feltételezésekkel élhetünk, mintsem határozott kijelentésekkel.

A három egyesület megszervezése, belső szervezete⁷ számos hasonló vonást mutatott fel. Mindhárom esetben hosszabb-rövidebb előtörténet vezetett a jogszabályi előírásoknak megfelelő, alapszabályszerű megalakuláshoz. Mind az MKE, mind a DKE esetében az alapítást megelőzően sajtó útján tettenéző közze felhívást a szervezkedésre. Az elsőként létrehozott MKE megalakításának terve 1871-ben merült fel először, amikor is egy, ekkor még nemzetközi alapokon nyugvó egyesület életre hívásában gondolkodva próbálták aktivizálni az e kérdésre fogékony közönséget Magyarországon kívül Morvaországban, Sziléziában és Galíciában.⁸ Eredményre azonban csak az a felhívás vezetett, amelyet 1873 májusában jelentetett meg Döller Antal, az egyesület egyik későbbi oszlopos tagja. S így 1873. augusztus 10-én, Tátrafüreden megtarthatta alakuló közgyűlését a Magyarországi Kárpát Egyesület.⁹

Az MKE megalapításához hasonlóan, sajtóközlemény útján hívta fel az érdeklődőket „a turistaság művelésére” 1892-ben egy temesvári kiránduló társaság.¹⁰ E felhívás gyorsan követőkre talált, s a DKE 1892. március 13-án megtarthatta alakuló közgyűlését Temesvá-

ron, a városházán, s az összejövetelen egy önálló egyesület megalakítását határozták el. A DKE esetében ugyanis már felmerült a kérdés, hogy független egyesületként alakuljanak-e meg, vagy egy nagyobb szerveződés részeként. Míg ugyanis az MKE a turistaegyesületek sorában elsőként jött létre, az 1890-es években már több hasonló jellegű egyesület működött Magyarországon, s közöttük érdek és eszmei ellentét merült fel. A legélesebb vita az MKE és ennek Budapesti Osztályából 1891-ben függetlenedett és önálló egyesületté alakult Magyar Turista Egyesület (MTE) között merült fel.¹¹ E két egyesület közötti nézetkülönbségek megnyilvánultak egy-egy új egyesületek alakítása esetében is. Ekként a DKE szervezkedése során az MTE kezdeményezte, hogy a délvidéki egyesület a Magyar Turista Egyesület egyik osztályaként alakuljon meg,¹² amely javaslatot azonban a DKE szervezőbizottsága elutasította, mindemellett hangsúlyozták, hogy a szóban forgó egyesülettel barátságos összeköttetésre törekednek.

Némileg más körülmények határozták meg az Erdélyi Kárpát Egyesület megalakítását. Az EKE esetében az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület játszotta az első mozgató szerepét, amelynek Közgazdasági Osztálya 1889-ben vetette fel egy erdélyi, magyar¹³ Kárpát Egyesület létrehozásának gondolatát.¹⁴ E kezdeményezés nyomán, de már ugyancsak független egyesületként tartotta meg alakuló közgyűlését az EKE 1891. május 12-én Kolozsváron.¹⁵

A három egyesületnek nemcsak nevében szerepelt közös elemként a Kárpátok, de tevékenységük, fő célkitűzéseik – a Kárpátok megismerése, megismertetése, feltárása, és a szélesebb közönség számára történő hozzáférhetőség megkönnyítése –, s ekként működésük is a hegységhez, ill. annak egyes vonulataihoz kötötte őket. Az MKE alapszabályok szerinti célját képezte „a Kárpát-hegység és pedig elsősorban a központi Kárpátok, vagyis a Magas-Tátra feltárása, annak tudományos szempontbóli kifürkészése, leírása és megismertetése, az érdekesebb tájakhoz juthatás megkönnyítése és kényelmesebbé tétele, s általában az ezen hegység iránti érdekesség felébresztése és terjesztése.”¹⁶

Hasonló tartalommal, a turisztikai célokat előtérbe helyezve fogalmazta meg az EKE a maga célkitűzéseit. Eszerint „az EKE célja: Magyarország erdélyi részeinek turisztikai kiművelése, az országrész természeti szépségeinek ismertetése és honismertető adatainak terjesztése és különösen fürdőinek érdekében a hazai és külföldi személyforgalom emelése.”¹⁷ Az EKE alapszabályait már néhány év múlva újrafogalmazták, s ebben lényegesen kibővítették a célokat: a terület általánosabb jellegű fejlesztését helyezték középpontba, s bár politikával továbbra sem foglalkoztak, nevesítették azt, hogy esetükben a magyar nemzetiség szerveződéséről van szó. Az egyesület működési körét változatlanul Magyarország erdélyi részeire irányozta, s szándékaik e területen „a turistasági, fürdőügyi, idegenforgalmi s ezekkel szoros kapcsolatban a közgazdasági és közművelődési érdekek felkarolása és előmozdítása. Az egyesület működési köre kiterjed egész Erdélyre, de legfőképpen a magyarság lakta vidékekre és különösen Székelyföldre.”¹⁸

A DKE alapszabályai hasonló körben vonták meg az egylet működési körét: „általában a hegyvidéki turistaságot, különösen pedig a délmagyarországi, nevezetesen Temes és Krassó-Szörény megyékben és Hunyad megye szomszédos részeiben vagy más szomszédosabb megyeszékhelyen fekvő Kárpát-hegyvidékek beutazását társas úton előmozdítani és könnyíteni, ezen Kárpát-hegyvidékeket a nagyközönséggel megismertetni, továbbá odahatni, hogy a havasokat és más hegyvidékeket szerető külföldiek hazánk gyönyörű délvidékeinek meglátogatására minél nagyobb számban indíttassanak, ...a Kárpát-hegyvidék állat-, növény- és ásványvilága jelenségeivel az iskolai és más gyűjteményeket lehetőleg ellátni.”¹⁹ A terület turizmusának fellendítése, mint konkrét cél mellett az oktatási célokat szolgáló, különböző tudományterületre eső gyűjtemények létrehozásának szándéka

már csak nagyon távolról hozható összefüggésbe a turistasággal, s inkább az alapítók személyes irányultságáról tanúskodott. Az EKE alapszabályai mellett a DKE alapszabályai-ban is nyomatékosan szerepelt, hogy politikával, ill. nemzetiségi, vallási elemekkel nem foglalkoznak.

Az alapszabályok közös vonásai mellett a három egyesület között a taglétszámot, s ezzel összefüggésben belső szervezettséget, és a személyi tényezőket tekintve lényeges különbségek figyelhetők meg.

Az MKE nemcsak az elsőként megalakult egyesület volt, hanem a legnagyobb taglétszámmal rendelkezett, s ennek megfelelően belső tagoltságát tekintve is a legtöbb osztályt tudta felmutatni. Az alakuláskori létszám, 345 fő, már a következő évben megduplázódott, tagsága 1879-ben már 2000 fő feletti, 1889-ben pedig több mint 5000 taggal rendelkezett.²⁰

Az MKE alapszabályai 1876-tól tették lehetővé a különböző vidékeken, városokban az egyesület keretén belül osztályok megalakítását. Elsőként 1877-ben Budapesten alakult bizottság, majd egy évvel később a Beszkidek, 1880-ban a Máramarosi, 1881-ben a Keleti-Kárpátok, és Gömöri Osztály, 1882-ben a Szittnya Osztály alakult meg, s a század végére már húsz osztállyal rendelkezett az MKE.²¹ Az ország különböző területein megalakult alegységek taglétszámában és aktivitásában lényeges különbségek voltak. Átlagosan 100–200–250 fővel működött egy-egy osztály, de volt olyan is, amely néhány év után beszüntette működését, vagy egy másik osztállyal egyesítette erejét. Általában az osztályoknál is megállapítható az, ami az egyesületek vonatkozásában: az élénk szervezeti élet mögött mindig ott találni néhány olyan személyiséget, aki szívügyének tekintette a szerveződés munkáját. Az MKE esetében a már említett Döller Antal, majd Dénes Ferenc, Hradszky József, Posewitz Tivadar, Szent-Iványi József, Téry Ödön... játszottak fontos szerepet.

Az EKE taglétszámát és szervezettségét tekintve köztes helyet foglalt el a másik két egyesület között. Indulását követően tagsága hamarosan elérte az 1000 főt, s a korszakban az EKE állandóan mintegy 8–10, aktív egyleti életet felmutató osztállyal rendelkezett.²² Az egyesület budapesti osztálya erejéből még arra is futotta, hogy saját, a központi lap tematikáját követő közlőnyt jelentessenek meg, bár a lapnak csak két évfolyama látott napvilágot.²³ Az erdélyi egyesület esetében kiemelkedő szervező szerepet játszott Hankó Vilmos kémikus, az erdélyi ásvány- és gyógyvizek kutatója, Hermann Antal, az egyesület lapjának egyik legszorgalmasabb munkatársa, Radnóti Dezső, az egyesület főtítkára, Jankó János, a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának igazgató öre, aki az egyesületi múzeum anyagának összegyűjtése és rendezése körül tevékenykedett, Szádeczky Lajos történész, az egyesület alelnöke..., azaz olyan egyének, akik nemcsak az Erdélyi Kárpát Egyesületben viseltek fontos szerepet, hanem tudományterületüknek országos képviselői és nagy tekintélyű művelői voltak.

Harmadik egyesületünk, a Délvidéki Kárpát Egyesület hasonló jelentőséggel rendelkező tagokat már nem tudott felmutatni. A DKE vezetőségében fő szerepet a helyi piarista tanárok, Erdélyi Károly, Czirbusz Géza vállalták. Annak, hogy az egyesület az 1910-es évekre beszüntette működését, az ő távozásuknak is lehetett szerepe. Az egyesület alapításakor, s első éveiben még viszonylag erős szerveződésnek mutatkozott. Megalakulása évében, 1892-ben száz egynéhány taggal rendelkező egyesületnek 1904-re már csaknem négyszáz tagja volt (ami kevéssel több, mint az MKE alapításkori taglétszáma), s öt osztálya is működött.²⁴

A három egyesület között a Magyarországi Kárpát Egyesület nemcsak az elsőként alapított, s legnagyobb taglétszámmal rendelkező egyesület volt, hanem a leggazdagabb is. Az alakuláskori 1928 forintos vagyona három évvel később, 1876-ban már több mint há-

romszorosára nőtt (6405 forint), s e tendencia jellemző a korszakban mindvégig. A vagyron legnagyobb része a tagdíjakból jött össze, amelyet az MKE évi két forintban határozott meg.²⁵ Kezdetben a bevételek jelentős hányadát képezte a tátrafüredi gyógydíj, az ottani vendégek által fizetett kúrtaxa egy részének átengedése, s az alapításkor a királyi család is komoly adományokkal járult hozzá az egyesület működéséhez.²⁶ A bevétel csekélyebb hányada adakozásokból, s az eladott kiadványok, térképek árából származott.

Ezek az összegek jóval felülmúlták a másik két egyesület rendelkezésére álló anyagi eszközöket. Míg az MKE esetében az induló vagyron volt közel 2000 forint, a DKE teljes vagyona 1904-ben volt csaknem ugyanennyi, de koronában. S bár a tagdíjban lényegében nem volt különbség,²⁷ az egyleti tagok száma egyben az egyleti vagyont is meghatározta, hiszen nem volt mindegy, hogy ugyanazt a díjat 300 fő, vagy több mint tízszer ennyi tag fizette.

A vizsgált egyesületek tevékenységüket többé-kevésbé azonos körben vonták meg, s a hasonló jellegű célok megvalósítására hasonló eszközöket határoztak meg. A klasszikus turisztikai jellegű célkitűzések – útjelzések elhelyezése, menedékházak, kilátók építése, az utazókat segítő, megbízható kalauzok biztosítása, s mindezek által az adott terület turisztikájának fellendítése – mellett mindhárom egyesület céljai között szerepelt egy ismeretterjesztő, kultúráközlítő szándék is, azaz folyóiratok, kiadványok megjelentetése, s a vidékük sokoldalú bemutatása, amely kiterjedt a terület történelmére, földrajzára, néprajzára, ásványvilágára, flórájára és faunájára.

A hasonló körben meghatározott tevékenység kifejtésében azonban a három egyesület, eltérő külső és belső adottságai folytán, a megvalósítás eltérő szintjéig jutott. A taglétszámából, a rendelkezésre álló anyagi forrásokból következően a legtöbb eredménnyel az MKE büszkélkedhetett. Az egyesület alapszabályai értelmében a céljai elérésére társas összejárásokat szervezett, tudományos értekezéseket, folyóiratot adott ki, a közlekedés megkönnyítésére és kényelmesebbé tételére utakat, ösvényeket, menházakat épített.²⁸ Az egyesület különösen aktívnak mutatkozott a turisztikai célok megvalósításában. Közbenjárása eredményeként elérték, hogy a Szent-Iványi József tulajdonában álló Csorba-tavi menedékházat vezetővel, s étel-ital ellátást nyújtó kiszolgálással a nyári hónapokban a látogatók rendelkezésére bocsátották.²⁹ Az egyesület az 1880-as években létesítette a Zöld-tavi menedékházat, majd a tátrafüredi vendégek egyik kedvelt kirándulóhelyén, a Felka-tónál hozta létre a Hunfalvy-menedékházat.³⁰ Ezt követően a Szalóki-tó, majd a Menguszfalvi-tavak mellett létesítettek menedékházat, az oda látogatók hosszabb túrának megkönnyítése végett.³¹ A menedékházak mellett az egyesület a tarpataki völgyben, a felkai-völgyben épített utakat, s megépítette a Tátrafüred és a Csorbai-tó között a Tátra körutat.³²

Az Erdélyi Kárpát Egyesület célkitűzései között ugyancsak szerepelt a turista tereptárgyak létesítése, de az egyesület működésében inkább a kulturális, ismeretterjesztő jelleg dominált. Az alapszabályok között első helyen az útikönyvek, tájékoztatók, térképek, tájképek, útikönyvek, folyóiratok kiadását szerepeltették,³³ s a bő két évtizedes fejlődésüket áttekintve láthatjuk, hogy e céloknak sikeresen megfelelték. Az EKE Erdély címmel, 1892-ben megindított folyóirata nagyjából hasonló tematikát követett, mint az MKE évkönyve, de tekintve hogy havonta jelent meg, nagyobb mértékben közölt aktuális híreket, számolt be a tagok kirándulásairól. Az egyesület napi életéről hírt adó hivatalos rész mellett itt is megtalálni az erdélyi vonatkozású, hosszabb lélegzetű tanulmányokat, pl. Bikfalvi Károly tanulmányát a marosújvári sóbányákról, s megjelentették Hankó Vilmosnak az erdélyi ásványvizekről, Réthy Dezsőnek a székelyföldi fürdőkről és ásványvizekről szóló írását.³⁴ A fentiekben jelzett egyleti célkitűzések változását a folyóirat alcímének megvál-

toztatása is jelezte. 1903-tól a lap mint Erdély honismertető folyóirata jelent meg.³⁵ Az EKE lapjában, periodicitása miatt is, nagyobb szerepet kaptak a tagok aktuális kirándulásáról beszámoló írások, s az egyes osztályok tevékenységét is napra készebben követték, mint azt az MKE éves jellegű kiadványa megtehetette. Az Erdély c. lapnak több tematikus melléklete is megjelent. Ezek között megtalálni a néprajzi kérdésekkel foglalkozó Erdély népei c. mellékletet, a fürdőügyi kérdésekkel foglalkozó Mi fürdőink c., valamint a kerékpáros tagok érdeklődésére számot tartó Kerékpáros Turista c. mellékletet. A havonta megjelenő lap mellett az egyesület számos önálló kiadványt is közreadott. Ezek között szerepelt az erdélyi fürdőkkel és ásványvizekkel kapcsolatos kiadvány, a hegyek kultuszát tárgyaló munka vagy éppen számos hasznos tudnivalóval szolgáló turista naptár.³⁶ Az élénk irodalmi tevékenység és egyesületi közélet szervezése mellett kisebb hangsúlyt kapott a turista építőmunka: ezek közül a Kis Királykő oldalán létesített menedékház emelkedett ki.

A DKE esetében elmondható, hogy a rendelkezésére álló csekélyebb erőforrásokat igyekeztek maximálisan kihasználni. Az egyesület a Czárku hegy alatt létesített, s szerelt fel két szobából álló menedékházat, amelyet 1904 őszén avattak fel, de már az építés időszakában keserű panasszal számoltak be arról „a goromba kézről”, amely kiemelte az ajtókat, ablakokat, s a turistaság iránt semmi fogékonysággal nem bíró pásztorokról, akik marhát és birkát tereltek be a létesítménybe.³⁷ A Délvidéki Kárpát Egyesület két éven keresztül tudta megjelentetni közlönyét, vagyis ugyanannyi ideig, mint az EKE Budapesti Osztálya az osztályközlönyét. A Déli Kárpátok címet viselő lap évente négy füzetben tette közzé a turista jellegű írásokat, amelyekben a vidék egy-egy jelentős látványosságáról számoltak be.³⁸ Emellett tág teret szenteltek a délvidéki népelet bemutatásának: magyar, német, bolgár, román, szerb néprajzokat közöltek, s természetesen külön rovatot szenteltek az egyesületi élet híreinek.

Az MKE kulturális téren is jelentős teljesítményt mondhatott magáénak. Megalakulásától kezdve, 1874-től évente jelentette meg eleinte kétnyelvű (magyar és német), majd csak magyar nyelvű évkönyvét. A kiadványban egyaránt helyet kaptak a Kárpátokhoz kapcsolódóan, a különböző tudományterületek nagyobb lélegzetű értekezései, mint pl. Déchy Mórnak az alpin egyesületekről, Hradsky Józsefnek a Magas-Tátra tengerszeméről, Ordódy Istvánnak a Kárpátok pomológiaijáról szóló tanulmányai,³⁹ Weber Rezsőnek a batizfalvi tóról szóló, Roth Samunak a magas-tátrai völgy és tóképződésről, Berzeviczy Albertnek a menguzfalvi völgyről szóló leírása.⁴⁰ Az évkönyvek a nagyobb terjedelmű cikkek mellett helyet adtak két rövidebb rovatnak, amelyben az egyesületi híreket közölték, ill. apróbb közleményeket jelentettek meg, s mint minden más egyesületi fórum, közlétettek hirdetéseket is. Az évkönyv mellett az egyesület másik jelentős vállalkozása a Kárpátokra vonatkozó irodalom összegyűjtése, valamint egyéb turisztikai jellegű kiadványok megjelentetése. E körben kiadták a Magas-Tátra térképét, Tátra-kalauzt, a hegyvidéki mondák és mesék gyűjteményét...⁴¹

Az MKE egyik maradandó alkotása a Poprádon 1886-ban megnyílt Tátra Múzeum.⁴² A múzeum középpontjában a Tátra sokoldalú bemutatása állt, majd a gazdag etnográfiai és természettudományi szakosztállyal rendelkező gyűjtemény idővel kibővült régiségtárral és pénzgyűjteménnyel, valamint egy képzőművészeti tárral.

Az MKE közművelődési tevékenységéhez hasonló jelentőségű munkát fejtett ki az EKE is Erdélyben. Az Erdélyi Kárpát Egyesület Mátyás király egykori szülőházában 1901-ben nyitotta meg múzeumát, amelyben csekély számú történeti anyag mellett gazdag fürdőügyi és néprajzi gyűjteményt mutattak be.⁴³

A DKE múzeumalapítási törekvései az egyesület viszonylag erőteljes néprajzi érdeklődéséből következően egy Délvidéki Táj- és Néprajzi Múzeum felállítására irányultak. A

gyűjtemény alapját egy temesvári iskolai gyűjtemény képezte, s legnagyobb számban ajándékozás útján gyarapodott. Az egyesület a közgyűjtemény létrehozásában együttműködött a Temesvári Történeti és Régészeti Társulattal, amely átengedte a DKE számára gyűjteménye néprajzi tárgyait.⁴⁴

Az MKE, az EKE és a DKE megalakulását, s működésük első évtizedeit, az elért eredményeket áttekintve megállapíthatjuk, hogy a sok tekintetben egybecsengő célok megvalósításában a három egyesület eltérő szintre jutott. Nagymértékben befolyásolta ezt az egyes szerveződések anyagi lehetőségei, amely részben a taglétszámmal állt összefüggésben, valamint az a körülmény, hogy az egyesületnek mennyire sikerült felmutatnia olyan egyedi jellegzetességét az általuk kultivált vidéknek, amely a nagyközönség szemében vonzerőt jelentett, ill. egyértelműen azonosította az adott tájegységet. A Magyarországi Kárpát Egyesület esetében a kiépülő üdülők (Ó és Új Tátrafüred, Tátralomnic), az Erdélyi Kárpát Egyesület tevékenységében a gyógy- és ásványvizek értékének felismerése, s a történelmi hagyományok erős jelenléte hordozták ezt a többletet. A Délvidéki Kárpát Egyesületnek viszont nem sikerült találni ehhez hasonlóan jól hangzó kizárólagos azonosító jegyeket, s nem tudott sorainak olyan egyéniségeket megnyerni, akik erre képesek lettek volna. Ám az eltérő eredmények ellenére is mindhárom egyesület, még ha csak néhány évig működött is, felmutatott egy olyan intellektuális bázist, amely szorosan kötődött egy-egy tájegységhez, megyéhez, vagy országrészhez, s képes volt arra, hogy az individuum számára fontos célokat összhangba hozza a szűkebb régió céljaival, érdekeivel.

Jegyzetek

1. Habermas, Jürgen (1993): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Századvég Kiadó. Budapest. 217–265. old.
2. Vörös Károly (1979): A művelődés. In: Kovács Endre (főszerk.): Magyarország története, 1848–1890. 2. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1395–1475. old.
3. A korabeli szaksajtó és szakirodalom egyik központi témája volt a turizmus, turistaság fogalmának definiálása. E meghatározások idővel természetesen módosultak, lényeges hangsúlyeltolódások figyelhetők meg már a két világháború közötti korszakban, s a kifejezés tartalma napjainkig változik.
4. Csak néhány, a 19. század utolsó harmadában alakult turista jellegű egyesületek közül, az alapítás dátumával: Siebenbürgischer Karpaten Verein – 1880, Bihari Kárpát Egyesület – 1888, Magyar Turista Egyesület – 1891, Aradi Turista Egyesület – 1899, Nyugat-magyarországi Turista Egyesület – 1901, Dunántúli Turista Egyesület – 1903.
5. Ami az általunk vizsgált régiókat illeti, a déli területek külön kormányzata már 1860-ban megszűnt. Bak Borbála (1997): Magyarország történeti topográfiája. História–MTA Történettudományi Intézete. Budapest. 118–119. old.
6. E tanulmányban a nevezett egyesületeknek csak az 1918-ig tartó történetét vizsgáltam meg, ám a különbségek – mutatis mutandis – a későbbi korszakokban is megfigyelhetők. Az MKE és az EKE a két világháború között is folytatta működését, s máig létező egyesületek, addig a DKE tevékenysége már 1918 előtt abbamaradt.
7. A szervezet vonatkozásában egyértelmű az azonosság, hiszen mindhárom formációra, csakúgy, mint a többi egyesületre vonatkozó alapvető szabályokat az 1394/1873. és az 1508/1875. sz. BM körrendelet írta elő.
8. Posewitz Tivadar (1898): A Magyarországi Kárpát Egyesület története 1873–1898. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Igló. 3. old.
9. Dénes Ferenc (1883): A Magyarországi Kárpát Egyesület alapítása, fejlődése és működése. A Magyarországi Kárpát Egyesület kiadványa. Lőcse. 4–5. old.

10. A Délvidéki Kárpát Egyesület kalauza. 1894. Véber Antal (szerk.) A Délvidéki Kárpát Egyesület kiadványa. Temesvár. 13–14. old. E kiránduló társaság sorában a később létrehozott egyesület tisztikarának számos tagja ott volt.
11. Az e kérdéssel kapcsolatos vita a Turisták Lapja hasábjain zajlott, 1889–1891 között.
12. A Délvidéki Kárpát Egyesület kalauza. 1894. Véber Antal (szerk.) A Délvidéki Kárpát Egyesület kiadványa. Temesvár. 18. old.
13. A szász nemzetiség már 1880-ban megalakította a maga erdélyi kárpát egyesületét (Siebenbürgischer Karpaten Verein), Nagyszebenben.
14. Pákei Sándor József (1910): Az E. M. K. E. megalapítása és negyedszázados működése. 1885–1910. Kolozsvár. 409. old.
15. Az Erdélyi Kárpát Egyesület. E. K. E. múlt és jelen. Kiadja az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. 1996. 13–14. old.
16. A Magyarországi Kárpát Egyesület alapszabályai. In. Dénes Ferenc (összeáll.): Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve. I. évf. 1874. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Kassa. 30. old.
17. Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület alapszabályai. Kolozsvár. S. a. 1. old.
18. Semayer Vilibáld–Radnóti Dezső (1902): Képes kalauz az E. K. E. múzeumában. Az EKE kiadása. Kolozsvár. 2. old.
19. A Délvidéki Kárpát Egyesület alapszabályai. Magyar Országos Levéltár, K 150 1892. VII. kútfő, 8. tétel, 32394. szám, 2219. csomó.
20. Posewitz Tivadar (1898): A Magyarországi Kárpát Egyesület története 1873–1898. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Igló. 18. old.
21. Uo. 112–170. old. A teljesség igénye nélkül még néhány osztály a felsoroltakon kívül, az alapítás dátumával: Liptói Osztály – 1884, Mátra Osztály – 1886, Vasmegyei Osztály – 1887, Szilészi Osztály – 1887, Aldunai Osztály – 1890, Fiumei Osztály – 1890, Lőcsei Osztály – 1896.
22. Jellinek János (1939): A magyar természetjárás története. A Budapesti Turista Egyesület kiadása. Budapest. 41–42. old.
23. E. K. E. Az Erdélyi Kárpát Egyesület székesfővárosi osztályának hivatalos lapja. 1901–1902. I–II. évf.
24. Déli Kárpátok. II. évf. 1–2. füzet 31. old. és I. évf. 1. füzet 17. old. Az egyesületnek a következő városokban működött osztálya: Karánsebes, Német-Bogsán, Oravicza, Orsova, Stájerlak.
25. Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve. I. évf. 1874. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Kassa. 30. old.
26. Uo. 29. old.
27. Az EKE tagdíja ugyancsak évi 2, majd 3 forint volt, s a DKE esetében ugyanilyen összegben szabták meg a rendes tagok díját, csak koronában határozták meg.
28. Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve. I. évf. 1874. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Kassa. 30. old.
29. Posewitz Tivadar (1898): A Magyarországi Kárpát Egyesület története 1873–1898. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Igló. 33–35. old.
30. Uo. 36. old.
31. Uo. 38–39. old.
32. Uo. 41–50. old.
33. Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület alapszabályai. Kolozsvár. S. a. 2. old.
34. Erdély. Turistasági, fürdőügyi és néprajzi folyóirat. Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület értesítője. Veres Endre (szerk.) Kiadja az Erdélyrészi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. 1893. II. évf.
35. Erdély. Honismertető folyóirat. Radnóti Dezső (szerk.) Kiadja az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. 1903. XIII. évf.
36. Az Erdélyi Kárpát Egyesület turista naptára. Kiadta az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár, 1905. 85. old., s két évvel később megjelent egy ugyanilyen címmel, közel azonos tartalmú kiadvány is.
37. Déli Kárpátok. I. évf. 1904. 2. füzet 27. old.
38. Pl. Czirbusz Géza beszámolt a buziási sós szőkőkútról, Cholnoky Jenő a deliblati homokpusztáról...

39. Magyarországi Kárpát Egylet évkönyve. III. évf. 1876. A Magyarországi Kárpát Egylet kiadványa. Késmárk. 312–354. old.
40. A Magyarországi Kárpát Egyesület évkönyve V. évf. 1878. Róth Samu (szerk.) A Magyarországi Kárpát Egyesület kiadványa. Késmárk,
41. Posewicz (1898): Magyarországi Kárpát Egyesület története 1873–1898. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Igló. 57–58. old.
42. Uo. 63–65. old.
43. Semayer Vilibáld–Radnóti Dezső (1902): Képes kalauz az E. K. E. múzeumában. Az EKE kiadása. Kolozsvár. 9–14. old.
44. Déli Kárpátok. I. évf. 1. füzet 18. old.

Felhasznált irodalom

- Magyar Országos Levéltár K 150. A jegyzetekben feltüntetett iratok.
- Bak Borbála (1997): Magyarország történeti topográfiája. História–MTA Történettudományi Intézete. Budapest. 183. old.
- Déli Kárpátok. A Délvidéki Kárpát Egyesület és a Dél-magyarországi Táj- és Néprajzlati Múzeum Értesítője. 1904–1905. I–II. évf.
- A Délvidéki Kárpát Egyesület kalauza. 1894. Véber Antal (szerk.) A Délvidéki Kárpát Egyesület kiadványa. Temesvár. 397. old.
- Dénes Ferenc (1883): A Magyarországi Kárpát Egyesület alapítása, fejlődése és működése. A Magyarországi Kárpát Egyesület kiadványa. Lőcse. 1883. 61. old.
- E. K. E. Az Erdélyi Kárpát Egyesület székesfővárosi osztályának hivatalos lapja. 1901–1902. I–II. évf.
- Erdély. Turistasági, fürdőügyi és néprajzi folyóirat. Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület értesítője. Veres Endre (szerk.) Kiadja az Erdélyrészi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. A jegyzetekben hivatkozott számok.
- Az Erdélyi Kárpát Egyesület. E. K. E. múlt és jelen. Kiadja az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. 1996. 223. old.
- Az Erdélyi Kárpát Egyesület turista naptára. Kiadta az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár, 1905. 85. old.
- Az Erdélyi Kárpát Egyesület turista naptára. Kiadta az Erdélyi Kárpát Egyesület. Kolozsvár. 1907. 107. old.
- Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület alapszabályai. Kolozsvár. S. a. 10. old.
- Habermas, Jürgen (1993): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Századvég Kiadó. Budapest. 395. old.
- Jellinek János (1939): A magyar természetjárás története. A Budapesti Turista Egyesület kiadása. Budapest. 117. old.
- Magyarországi Kárpát Egylet évkönyve. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. A jegyzetekben feltüntetett évfolyamok.
- Pákéi Sándor József (1910): Az E. M. K. E. megalapítása és negyedszázados működése. 1885–1910. Kolozsvár. 594. old.
- Posewicz Tivadar (1898): A Magyarországi Kárpát Egyesület története 1873–1898. Kiadja a Magyarországi Kárpát Egyesület. Igló. 170. old.
- Semayer Vilibáld–Radnóti Dezső (1902): Képes kalauz az E. K. E. múzeumában. Az EKE kiadása. Kolozsvár. 27. old.
- Turisták Lapja, 1889., 1890., 1891. évfolyamai.
- Vörös Károly (1979): A művelődés. In. Kovács Endre (főszerk.): Magyarország története, 1848–1890. 2. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1395–1475. old.